

УДК: 321.01(497)
Примљено: 3. марта 2010.
Прихваћено: 25. маја 2010.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 2/2010.
год. 17. vol. 28.
стр. 83-100.

Миша Стојадиновић

Институт за политичке студије, Београд

ИЗАЗОВИ ПОЛИТИЧКИХ СИСТЕМА НА БАЛКАНУ¹⁾

Сажетак

Овај рад има за циљ да укаже на изазове са којима се политички системи сусрећу на балканским просторима. Аутор се у овом раду користи следећим методама: метод анализе садржаја и компаративни метод. Демократски политички системи не настају сами по себи. Да би изградња демократских система иоле била могућа потребно је пре свега упознати се са друштвено-историјским миљеом неког простора.

У овом раду се не разматрају политички системи појединих балканских држава, већ аутор у центар своје анализе ставља Балкан у циљу откривања основних проблема који се намећу политичким системима на нашим просторима. Рад започиње кратком анализом политичког система, а затим се у фокус анализе стављају изазови политичких система на Балкану.

Кључне речи: политички систем, грађанин, политичке партије, политичка култура, Балкан, Србија.

Иако се за политички систем може рећи да представља предмет изучавања читаве историје људске мисли о друштву и политици, од самих њених почетака па све до данас, сам појам „политички систем“ представља једну релативно нову творевину. Прво дело са овим називом написао је Дејвид Истон 1953. године назвавши га „Political System.“ Он политички систем дефинише као

1) Чланак је резултат рада на пројекту Института за политичке студије „Друштвене и политичке претпоставке изградње демократских институција у Србији“, бр. 149057Д, који финансира Министарство за науку Републике Србије.

„мрежу интеракција издвојену из тоталитета социјалног понашања кроз које се вредности ауторитативно алоцирају у друштву.“²⁾

Радослав Ратковић дефинишући политички систем каже да „под политичким системом подразумевамо повезани склоп институција и организација које су, на темељу датих класних односа конституисале владајуће друштвене снаге ради одлучивања о друштвеним пословима у различитим областима рада и живота и усмеравања друштвених токова у одређеном правцу.“³⁾

Имајући у виду ове и друге дефиниције можемо рећи да *политички систем*, као један од подсистема глобалног друштва, представља *организовану целину политичких делатности, односа, институција и политичке културе*. Из овакве дефиниције произилазе и основни *елементи политичког система*:⁴⁾

- политички субјекти (могу бити организовани и неорганизовани, индивидуални и групни, односно, у њих спадају: неорганизоване друштвене групе, политичке организације, државни органи, по јединици...);
- политички односи (односно политичка комуникација) представљају процес реципрочне размене *порука, идеја и хтења* између најширих елемената друштва, с циљем остваривања сопственог утицаја на вођење и развој политичке делатности;
- политичке институције (представљају облике организовања политичких субјеката око механизма за реализацију својих политичких циљева и контролу међусобних односа);
- политичка култура, као интегрални део културе, састоји се из мреже *вредности, ставова и оријентацији* ка политичком систему и политичком понашању чланова једне организоване друштвене заједнице; она је историјска тековина једног народа и схвата се као фактор *најшире политичке подршке или противтеже* политичкој власти.

Политички систем представља један веома комплексан феномен на који утиче велики број фактора од којих ћемо издвојити неке: економска развијеност друштва, институционални оквир,

2) Бутиган, Вјекослав, „Трансформација политичких система на Балкану“, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 315-354, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 355.

3) Исто, стр. 355.

4) Иваниш, Жељко, Младеновић Мирослав, Драгишић Зоран, *Политички систем*, Филип Вишњић Београд, 2006, стр. 28.

култура (нарочито политичка култура), становништво (са свим својим карактеристикама), међународни утицај...

У овом раду нећемо анализирати политичке системе појединих балканских држава, већ ћемо се бавити анализом у циљу откривања изазова са којима се политички системи сусрећу на Балкану. Овде ћемо, дакле, покушати да укажемо на карактеристике балканских земаља које у великој мери могу одредити правац конституисања и реформи политичких система на Балкану.

*
* *

На самом почетку ћемо кренути од грађанина као незаобилазног субјекта политичког система, при чему стално морамо имати у виду то да модерни демократски политички системи треба да служе остварењу добробита грађана, а не да *постоје независно од њих и да служе пуком задовољавању интереса оних који су на власти*. Оно чему свакако треба тежити јесте развој партиципативне демократије, где ће грађани бити активни учесници унутар политичких система. Љубиша Митровић указује на то да искуства савременог света показују да друштва са развијеним системом партиципативне демократије имају већу развојну стопу, бољу продуктивност рада, смањену конфликтност у друштвеним односима, виши раст, развој и бољи квалитет живота.⁵⁾

Грађанин у најопштијем смислу представља човека са одређеним правима и дужностима у оквиру друштвено-политичке заједнице за коју је везан релативно трајним припадањем.⁶⁾ Што се тиче права и дужности грађана, треба нагласити политичка права и дужности, што доводи до схватања грађанина као политичког субјекта који се налази у релативно равноправном политичком односу према другим субјектима.

Сам појам грађанина је прешао један дуг пут до онога што ми данас подразумевамо под овим појмом. Сетимо се само да се кроз читав историјски развој људског друштва веома мали број људи могао назвати овим именом. То који ће положај људи заузимати у некој политичкој заједници у великој мери зависи од друштвено-историјског миљеа. Уколико кренемо од античке Грчке грађанином се могао називати само слободан човек, каквих је у оно време било веома мало у односу на укупан број становника. У старом Риму грађанином се сматрао првобитно само слободан припадник града

5) О томе опширније видети: Митровић, Љубиша, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003, стр. 390.

6) Матић, Милан, Подунавац, Милан, *Политички систем*, Институт за политичке студије, Београд, 1995, стр. 233.

Рима. Средњи век не доноси неке значајније промене што се тиче овог појма. Тада се грађанином сматрао човек који живи у граду и бави се занатом и трговином. Међутим, највећи број људи се у Средњем веку налазио у положају поданика, а не грађанина. Тек се у XX веку појам грађанина универзализује.

Што се тиче учешћа грађана у политичком животу оно је, такође претрпело велике промене током историје. Од њиховог непосредног (античка Грчка) до данашњег *представничког облика* учествовања морао је да се пређе један дуг пут. Развој модерних облика политичког представљања започиње у Енглеској у XIII веку, када се јављају зачеци политичког представљања. Тада је, међутим, данашњи облик представљања још увек био далеко. Основна разлика између средњевијековне и нововековне политичке репрезентације је у томе што се у првој представљају различити друштвени колективитети, док се у другој представљају појединци, индивидуе, односно припадници народа.⁷⁾ Грађани у плуралистичким политичким системима који бирају између различитих политичких опција, остварују право на суверено вршење власти, преко изабраних представника.⁸⁾ Ово изборе ставља у средиште демократије.

Када се ради о балканским земљама и изазовима који се намећу пред политичким системима на Балкану свакако треба напоменути да оне представљају место сусрета различитих цивилизација, религија и култура. Може се рећи да је Балкан прави пример зоне *етничког коктеља* (Ж. Бжежински) где се секу лукови различитих цивилизација. Наиме, простор Балкана је насељен становништвом које припада различитим етничким (Грци, Срби, Црногорци, Македонци, Хрвати, Румуни, Мађари, Бугари, Румуни, Албанци, Турци, Роми...) и конфесионалним групама (православци, католици, муслимани...). Све ово даје Балкану карактеристике мултинационалности, мултиконфесионалности и мултикултуралности, које у комбинацији са бурном прошлошћу балканских народа и интересима великих сила доводе до тога да се за Балкан оправдано може рећи да представља право *буре барута*. То доводи до тога да се пред политичким системима на Балкану намеће да морају водити рачуна о етничким мањинама и о томе како да оне равноправно буду укључене у све нивое друштва, као и о томе да између становништва различитих етничких и конфесионалних опредељења владају односи међусобног уважавања и толеранције. Колико је етнички састав балканских земаља разноврстан може се видети и на основу следећих табела.

7) Матић, Милан, Подунавац, Милан, нав. дело, стр. 319.

8) Матић, Петар, „Политичке партије и избори”, *Политичка ревија*, стр. 1067-1086, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008, стр. 1067.

Табела бр. 1: Етничка структура балканских земаља

ДРЖАВЕ	Година	Становништво	Већински народ (у проценти-ма)	Мањинско становништво (у проценти-ма)
Албанија	2005.	3.563.112	95,0	5,0
БиХ	2000.	4.025.476	48,0	52,0
Бугарска	2005.	7.450.349	83,9	16,1
Грчка	2003.	10.668.354	98,0	2,0
Хрватска	2001.	4.495.904	89,6	10,4
Србија и Црна Гора	2002.	10.829.175	67,6	32,4
Македонија	2002.	2.045.262	64,2	35,8
Румунија	2002.	22.329.977	89,5	10,5
Словенија	2002.	2.011.070	83,1	16,9
Укупно	-	67.418.679	-	-

Извор: Голубовић, Петар, Марковић-Крстић, Сузана, „Демографске и етничке структуре балканских друштава”, *Културни и етички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 55-128, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 79.

Табела бр. 2: Етнички састав становништва Србије 1991. и 2002. година

Етничке групе		Република Србија		Централна Србија		АП Војводина	
		1991.	2002.	1991.	2002.	1991.	2002.
Укупно	Број	7.759.571	7.498.001	5.745.682	5.466.009	2.013.889	2.031.992
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Срби		72,9	82,9	88,9	89,5	56,8	65,1
Црногорци		1,7	0,9	1,3	0,6	2,2	1,8
Југословени		5,5	1,1	2,5	0,6	8,6	2,5
Мађари		8,5	3,9	0,1	0,1	16,9	14,3
Албанци		...	0,8	...	1,1	...	0,1
Роми		1,2	1,4	1,2	1,5	1,2	1,4
Румуни		1,0	0,5	0,1	0,1	1,9	1,5
Словаци		1,6	0,8	0,1	0,0	3,1	2,8
Хрвати		2,1	0,9	0,4	0,3	3,7	2,8
Бошњаци		...	1,8	...	2,5	...	0,0
Власи		...	0,5	...	0,7	...	0,0
Остало и непознато		5,5	4,5	5,5	3,0	5,5	7,7

Извор: Голубовић, Петар, Марковић-Крстић, Сузана, „Демографске и етничке структуре балканских друштава“, *Културни и етички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 55-128, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 79.

Оно што, такође, морамо истаћи када се ради о грађанима балканских земаља јесте и то у којој мери они држе до свог политичког профила, до својих политичких преференција, до свог манифестног политичког идентитета. На основу табеле бр. 3 се могу видети одговори грађана Србије, Бугарске и Македоније на питање колико је за њих важно да људи знају њихово политичко опредељење.

Табела бр. 3: Колико је за Вас важно да људи о Вама знају Ваше политичко опредељење?

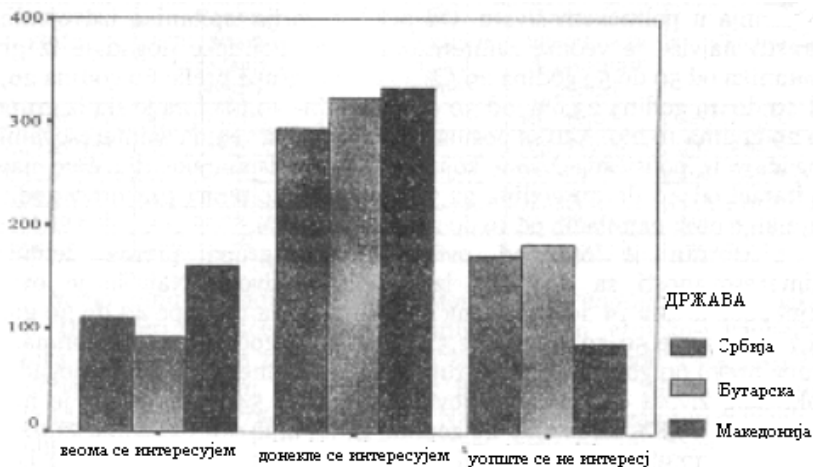
	Бугарска	Македонија	Србија
Битно ми је	7.9%	13.5%	10.8%
Равнодушан/на сам	29.7%	29.1%	15.6%
Није ми битно	54.3%	49.6%	70.7%
Нисам размишљао/ла о томе	8.1%	7.8%	2.9%
Укупно	100%	100%	100%

Извор: Стевановић, Бранислав, „Политички идентитети Балкана у прелазу: поступни кораци ка грађанском идентитету житеља Бугарске, Србије и Македоније“, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану*, стр. 141-194, Филозофски факултет, Ниш, 2009, стр. 165.

Резултати показују да грађани Србије, Македоније и Бугарске не држе превише до свог манифестног политичког опредељења, од кога опет у великој мери зависи пут којим ће кренути балканска друштва.⁹⁾ Политичка опредељења могу олакшати, али и отежати изградњу неког политичког система у друштву. Стање у коме се велики број испитаника изјашњава да му политички идентитет није битан је свакако нешто на шта морамо обратити пажњу. То говори о једном извесном степену политичке пасивности, који се може објаснити разноразним разлозима. Један од њих је свакако и да грађани немају баш превише поверења у демократске институције. Овде свакако треба поменути и заинтересованост грађана за догађаје из политичког живота.

9) О томе опширније видети: Стевановић, Бранислав, „Политички идентитети Балкана у прелазу: поступни кораци ка грађанском идентитету житеља Бугарске, Србије и Македоније“, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану*, стр. 141-194, Филозофски факултет, Ниш, 2009.

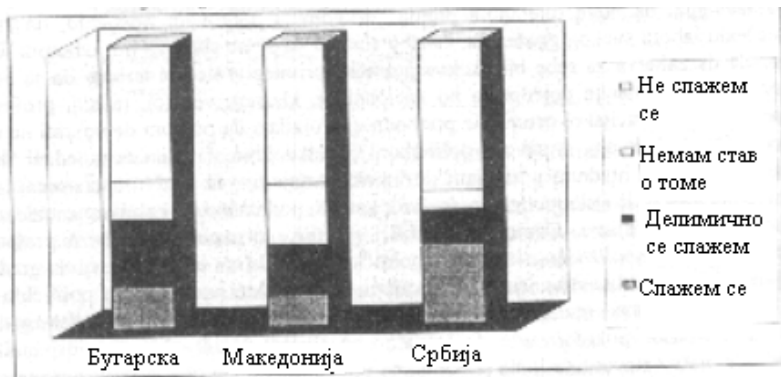
**Графикон бр. 1: Заинтересованост грађана
за догађаје из политичког живота**

Извор: Бутиган, Вјекослав, „Трансформација политичких система на Балкану”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 315-354, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 339.

На основу овог графикона се може видети степен заинтересованости за догађаје из политичког живота у Србији, Бугарској и Македонији. У Србији је 18.68% испитаника изјавио да се веома интересује за догађаје из политичког живота, у Бугарској то исто сматра 15.2%, а у Македонији 27.7%. Највећи број испитаника је изјавио да се donekle интересује за догађаје из политичког живота. Иако је број оних који се веома интересује за догађаје из политичког живота мали, то што се 76.9% испитаника donekle или веома интересује за догађаје што може да буде добар знак за политичке реформе у овим државама. Оно што, такође, охрабрује јесте и то да око половина грађана у посматраним земљама изјављује да им није свеједно у каквом политичком поретку живе. То говори у прилог томе да је потребно покренути једну активну кампању у циљу поновног активног укључивања грађана у политичке процесе у балканским земљама, зарад превазилажења политичке пасивности и повратка поверења у демократске институције на нашим просторима.

**Графикон бр. 2: У којој мери се слажете са следећим ставом:
За људе попут мене свеједно је у как-
вом политичком поретку живе**

Извор: Стевановић, Бранислав, „Политички идентитети Балкана у прелазу: поступни кораци ка грађанском идентитету житеља Бугарске, Србије и Македоније“, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану*, стр. 141-194, Филозофски факултет, Ниш, 2009, стр. 184.

*

*

*

Политичке партије данас заузимају значајно место у политичком животу свих развијених друштва. Готово је незамисливо остварење демократског система без постојања политичких партија. И како то Владимир Гоати лепо каже: „настанак политичких партија није уследио као реализација неке претходне замисли, него је до њега дошло спонтано и постепено, па су у том погледу партије *случајно друштвено откриће*.”¹⁰⁾ Оне дакле представљају једну релативно нову творевину у људској историји која се веома брзо усталила као саставни део скоро сваког друштва. Да би смо боље указали на значај које политичке партије имају у савременом друштву приказаћемо њихове најзначајније функције. Политичке партије представљају више функционалне институције где се већина аутора слаже да се као њихове главне функције могу навести следеће:¹¹⁾

10) *Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993, стр. 849.

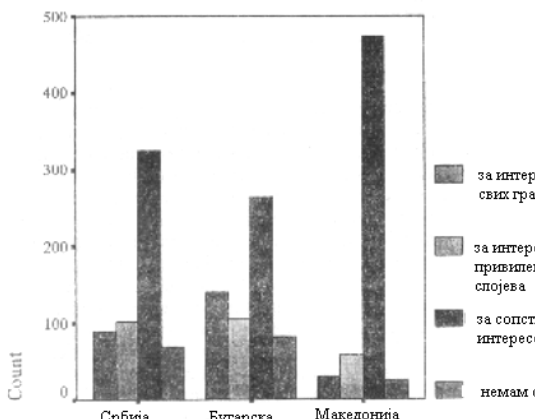
11) О томе видети опширније: McLean, Lisa, „Политичке партије и кампање”, *21 Прича и демократији*, група аутора, стр. 107-112, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005, стр. 107.

1. да сакупи а потом представи друштвене интересе, обезбеђујући структуру за политичко учешће;
2. да служи као подручје за обуку политичких лидера који се припремају да једном преузму владајућу улогу у друштву;
3. да се такмичи и тежи да победи на изборима, како би управљала владиним институцијама;
4. да именује кандидате, организује политичка надметања, уједини делове гласачког дела и преведе политичке приоритете (предочи их) на језик јавне политике;
5. да буде конструктивна и критичка опозиција (када није на власти), представљајући себе као алтернативну владу коју бирачи могу желети да изаберу - остварујући тиме притисак на актуелну власт како би имала више разумевања за јавне интересе.

Политичке странке, дакле, представљају битан фактор модерног демократског друштва. Али као што смо већ видели грађани Србије, Бугарске и Македоније не држе много до свог политичког идентитета. На основу следећих графикана се може видети и да грађани немају баш превише поверења у политичке странке.

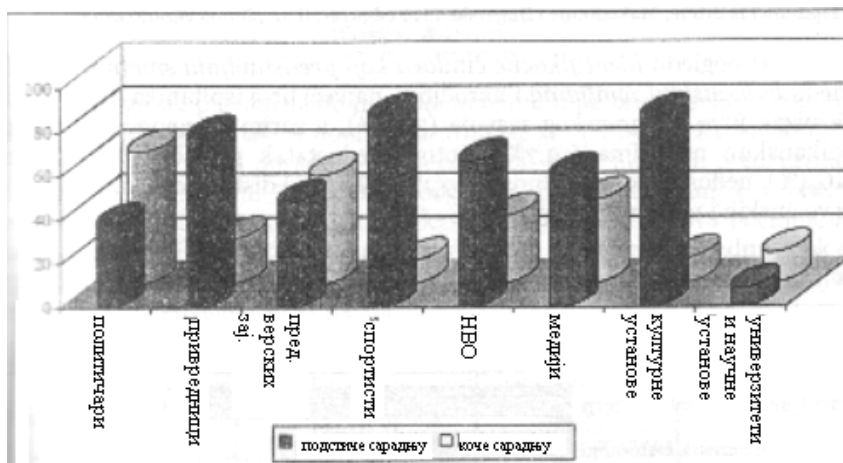
Графикон бр. 3: Мишљења о интересима за које се боре политичке партије

Извор: Бутиган, Вјекослав, „Трансформација политичких система на Балкану”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 315-354, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 339.

Овде се може видети да највећи број испитаника сматра да се политичке партије боре за сопствене интересе. Далеко је најмањи број испитаника који тврди да се политичке партије боре за интересе свих грађана. Такође, велики број испитаника сматра да политичари спадају међу главне актере који представљају сметњу брзој регионалној сарадњи на Балкану.

Графикон бр. 4: Актери и сарадња

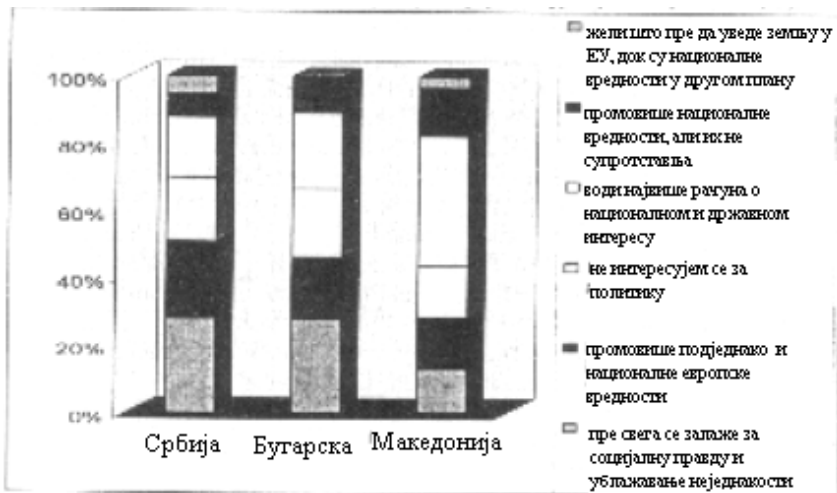

Извор: Митровић, Љубиша, „Сличности и разлике у перцепцији квалитета међуетничких односа, регионалног идентитета и односа актера према евроинтеграцијским процесима на Балкану”, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 261-278, Филозофски факултет, Ниш, 2006, стр. 271.

На основу овог графикона се може видети да се као главни актери сарадње на Балкану издвајају спортисти, културне институције, научници, универзитети и научне институције и привредници. Са друге стране као главни актери који коче сарадњу између народа на Балкану издвајају се политичари, верске организације, медији и невладине организације.

Интересантно је погледати какав програм треба да има политичка партија да би привукла велики број гласача. Изјашњавање грађана Србије, Бугарске и Македоније о томе којој би политичкој партији пружили подршку дало је веома интересантне резултате.

Графикон бр. 5: Политичка партија којој би најпре пружио подршку

Извор: Стевановић, Бранислав, „Политички идентитети Балкана у прелазу: поступни кораци ка грађанском идентитету житеља Бугарске, Србије и Македоније“, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану*, стр. 141-194, Филозофски факултет, Ниш, 2009, стр. 169.

Овде ћемо само уkratко анализирати податке везане за Србију. У Србији би 27.9% испитаника гласало за политичку партију која се залаже за социјалну правду и ублажавање неједнакости, 22.9% за ону која се залаже за подједнако промовисање и националних и европских вредности, 19.3% је изјавило да се не интересује за политику, 17.8% истиче значај националних и државних интереса, 6.8% даје предност партији која води рачуна о националним вредностима, али их не супротставља вредностима ЕУ и на крају 5.3% је изјавило да се залаже за партију која ће што пре увести земљу у ЕУ, док су јој националне вредности у другом плану. Дакле јасно се види да би партије у својим програмима морале да обрате пажњу на социјалну правду, ублажавање социјалних неједнакости и на националне и европске вредности.

*

*

*

Политичка култура представља незаобилазан део политичког система. Део коме, имајући у виду ситуацију на Балкану, треба посветити посебну пажњу За политичку културу Милан Матић каже да она представља и фактор најшире политичке подршке,

али и противтежу политичкој власти, из које настаје „друштвено прихватљива” мера и начин остваривања те власти. Као једно од најпопуларнијих схватања политичке културе може се издвојити схватање да је политичка култура смисао за међусобну толеранцију у процесима политичких расправа.

Габријел Алмонд одређује политичку културу као мрежу индивидуалних оријентација и ставова припадника једне заједнице према политичком систему. Алмонд сматра да је оријентација базична категорија која претходи заузимању ставова у којима он издваја когнитивне, афективне и вредносне димензије.

Роберт Лејн сматра да приликом спознаје политичке културе неког друштва или средине сазнајемо мишљења, вредновања и осећања људи о важним политичким питањима као што су на пример: питање слободе, једнакости, демократије, партиципације у власти, рата и мира, могућности рада и зараде...

Разматрајући политичку културу можемо издвојити два фактора који у великој мери утичу на њен настанак и развој, а то су политичка традиција и политичка социјализација.¹²⁾

Политичка традиција подразумева не само велике политичке и колективне догађаје и процесе у прошлости, и не само велика достигнућа и искуства политичке природе, већ и сва она збивања која посредно или непосредно имају велики значај за заједничку егзистенцију и самосвест и за идентитет појединих народа.¹³⁾ Политичка култура и традиција се веома тешко могу наметати споља, иако ни то није искључено, јер више припадају етици и историји него политици. То доводи до тога да се оне политичке форме које не одговарају традицији једног народа веома тешко „примају”, тако да уколико желимо да мењамо политички систем неке земље политичка традиција представља нешто што свакако морамо узети у обзир. Треба напоменути и то да је политичка традиција неког друштва у великој мери обојена конфликтима који преовладавају у том друштву. Традицију су у неким друштвима обележили унутрашњи сукоби, док у другим друштвима преовладавају спољашњи сукоби. За друштва чија је традиција обележена унутрашњим сукобима Милан Матић каже да представљају друштва у којем ће доћи до бржег демократског сазревања политичких култура, јачања индивидуалне слободе и аутономије које су веома битне за демократију. За разлику од њих у заједницама које су се бориле против спољашњих притисака постоји

12) О томе опширније видети: Матић, Милан, Подунавац, Милан, нав. дело, стр. 354-358.

13) Исто, стр. 354.

принуда унутрашњег уједињавања и одбране, упркос унутрашњим социјалним разликама, што је, додуше јачало интеграцију, али је укидало и смањивало личну слободу и независност. Наравно, према политичкој традицији треба имати уважавања, али и критички однос уколико желимо да створимо повољне услове за развој партиципативне политичке културе. Колико је традиција присутна на нашим просторима говоре и подаци из следеће табеле.

Табела бр. 4: У којој мери се слажете са следећом тврдњом:

Традиција треба да нам буде пут ка будућности

	Србија	Македонија	Бугарска
Слажем се	56.8	43.6	59.2
Неодлучан сам	12.9	36.3	24.9
Не слажем се	24.7	11.5	5.3
Не могу да проценим	5.5	8.6	10.6
Укупно	100	100	100

Извор: Здравковић, Данијела, „Култура мира у вредносном систему Балканских друштава“, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану*, стр. 91-106, Филозофски факултет, Ниш, 2009, стр. 102.

На основу ове табеле се може видети да већина испитаника сматра да у *будућност треба ићи путем традиције*, како у Србији, тако и у Бугарској и Црној Гори. То указује на то колико је традиција битан део друштва, који је неопходно узети у обзир приликом имплементације било каквог пројекта уколико желимо да се он не претвори само у један од неуспешних, али уједно и прескупих експеримената који могу довести до уништења „душе једног народа.“

Када се ради о политичкој социјализацији морамо разликовати спонтане и несвесне процесе социјализације од оних који су усмерени, програмирани и рационализовани.¹⁴⁾ Политичка социјализација свакако представља предмет проучавања многобројних аутора: Фројда, Фрома, Адорна... Овде ћемо поменути и Лусјена Паја који је у средиште својих проучавања ставља начин прихватања политичке културе од стране појединаца, као важног елемента изградње његовог идентитета. Он се бави проучавањем улоге појединих друштвених и политичких институција и њихову прилагођеност животним потребама.

Тамо где немамо политичку културу јавља се политичка некултура. Политичка некултура представља једну од главних препрека остваривања демократије. Код нас постоји опасна навика која се одражава у начину на који мислимо: *постоји само за и про-*

14) Исто, стр. 355.

тив. Они који нису за нас, тј. они који се не слажу са нама, са нашим ставовима и убеђењима су против нас. Ово је тотално погрешан начин размишљања. Њему недостаје оно између. Друштвена ситуација је много сложенија од просте поделе на за и против, и док се то не схвати, увек ћемо имати спорове и сукобе. Макс Вебер истиче три кључне особине које би требало да имају политичари: *страст, одговорност и мера*. Без тога не може постојати права политичка култура која ће водити ка једном демократском режиму. Оно што се најчешће дешава је да у политичким односима преовладава страст док одговорност и мера изостају.¹⁵⁾ То може довести до развоја политичког насиља чији су појавни облици: претња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање, политичко убиство, атентат, насилни протести, побуне, нереди, немири, тероризам, репресија, терор, устанак, грађански рат и рат агресија.¹⁶⁾ Оно на чему посебно морамо радити приликом развоја политичке културе јесте развој дијалога и толеранције. Када се ради о политичком дијалогу и толеранцији, уважавање и прихватање права на различитост је нужно.

Ђуро Шушњић бавећи се дијалогом каже да је дијалог *разговор двојице или више слободних људи, који хоће да размене ставове о за њих важном питању, на које дају различите одговоре, како би, у равноправним условима, дошли до одговора којим би обојица, или сви били задовољни.*¹⁷⁾

Политичког дијалога нема тамо:¹⁸⁾

1. где је мерило истине моћ;
2. где се политичке одлуке доносе у уским круговима политичких елита;
3. где се грађани претварају у масу;
4. где не постоји сарадња између грађана и где их не повезују универзалне вредности: слобода, равноправност, солидарност, пријатељство, љубав;
5. где се подстичу верски, национални, расни, класни и други сукоби;

15) Радоњић., Радован, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004, стр. 10.

16) Гафиновић, Радослав, „Појмовно одређење – дефинисање насиља”, *Српска политичка мисао*, стр. 147-164, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008, стр. 160-161.

17) Шушњић, Ђуро, *Дијалог и толеранција*, Чигоја штампа, Београд, 1997, стр. 14.

18) Уљаревић, Далиборка, „Значај и улога толеранције у демократском друштву“, *21 Прича и демократији*, група аутора, стр. 23-34, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005, стр. 27.

6. где политичари користе право на грешку (право на грешку у политици не постоји – онај ко греша мора да одговара);
7. где политичари манипулишу грађанима;
8. где политичари пропагандом шире лоша осећања (завист, мржњу, пакост) и лоша стања (страх, стрепњу, панику, лукавство);
9. где се у политичком животу девалвирају речи и језик (када иза изговорених речи нема дела и значења, већ обмане и лажи);
10. где се у политици обећава, а обећања се не остварују;
11. где влада политика тлачитеља и тлачених, моћних и немоћних (и када се разговара у таквој политици се не води дијалог, већ се најчешће одмеравају лукавства, преваре, довитљивост и лажи – то је *разговор* обмањивача и обманутих) и
12. где сви говоре а нико никога не чује (то је брбљаоница, а не политичка заједница).

Тек када отклонимо све ове недостатке можемо рећи да у неком политичком систему постоји политичка култура. Све дотле не можемо говорити о постојању модерних демократски политичких система, где бити различит не значи уједно и бити лош.

ЗАКЉУЧАК

Као што смо већ поменули појам политичког система представља једну релативно нову творевину, али је проучавање политичких система старије, ако се има у виду да се оно што данас подразумевамо под политичким системом раније називало политичким режимом, државним уређењем, обликом владавине... Почевши од Аристотела, Платона, Полибија, преко средњег века, затим Лока, Монтескијеа, Арона... дебатовало се о томе који је облик владавине најбољи. Данас је опште прихваћено да је демократски систем нешто ка чему треба тежити и готово је немогуће замислити да нека политичка странка иступи са програмом који се не залаже за изградњу и развој демократског система.

У овом раду смо желели да укажемо на комплексност политичког система, као и на проблеме са којима се политички системи сусрећу у балканским земљама. Балкан представља простор чија је историја обележена многобројним ратовима који су умногоме обе-

лежили његову судбину. Уколико занемаримо целокупну претходну историју балканских народа, што је више него немогуће, и погледамо *блиску прошлост* само наше земље, тј. период после 2000. године, може се видети сва нестабилност која је чест пратилац балканске историје. Наша земља је мењала име, границе, губила територију... Само на основу тог једног кратког периода историје може се стећи груба слика о томе са којим се све изазовима среће изградња једног стабилног политичког система на балканским просторима. Та изградња мора водити рачуна и о развоју културе мира и сарадње на читавом Балкану, која ће у комбинацији са регионалном и европском интеграцијом коначно донети мало „досаднију историју” на нашим просторима.

И на крају:

Када се ради о политичким системима уопште морамо стално имати на уму да они треба да служе остварењу добробити грађана, а не да постоје независно од њих и да служе пуком задовољавању интереса оних који су на власти.

ЛИТЕРАТУРА

- Бутиган, Вјекослав, „Трансформација политичких система на Балкану“, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 315-354, Филозофски факултет, Ниш, 2006.
- Гађиновић, Радослав, „Појмовно одређење – дефинисање насиља“, *Српска политичка мисао*, стр. 147-164, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008.
- Голубовић, Петар, Марковић- Крстић, Сузана, „Демографске и етничке структуре балканских друштава“, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 55-128, Филозофски факултет, Ниш, 2006.
- Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд, 1993.
- Иваниш, Жељко, Младеновић Мирослав, Драгишић Зоран, *Политички систем*, Филип Вишњић Београд, 2006.
- Матић, Милан, Подунавац, Милан, *Политички систем*, Институт за политичке студије, Београд, 1995.
- Матић, Петар, „Политичке партије и избори“, *Политичка ревија*, стр. 1067-1086, Институт за политичке студије, Београд, 4/2008.
- Митровић, Љубиша, *Социологија*, Институт за политичке студије, Београд, 2003.
- Митровић, Љубиша, „Сличности и разлике у перцепцији квалитета међуетничких односа, регионалног идентитета и односа актера према евроинтеграцијским процесима на Балкану“, *Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције*, стр. 261-278, Филозофски факултет, Ниш, 2006.

McLean, Lisa, „Политичке партије и кампање“, *21 Прича и демократији*, група аутора, стр. 107-112, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005.

Радоњић., Радован, *Демократија*, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2004.

Стевановић, Бранислав, „Политички идентитети Балкана у прелазу: поступни кораци ка грађанском идентитету житеља Бугарске, Србије и Македоније“, *Међуетнички односи, идентитети и култура мира на Балкану*, стр. 141-194, Филозофски факултет, Ниш, 2009.

Уљаревић, Далиборка, „Значај и улога толеранције у демократском друштву“, *21 Прича и демократији*, група аутора, стр. 23-34, Центар за грађанско образовање, Подгорица, 2005.

Шушњић, Буро, *Дијалог и толеранција*, Чигоја штампа, Београд, 1997.

Misa Stojadinovic

POLITICAL SYSTEM AND BALKANS

Summary

Objective of this text is to underline certain challenges that Balkanian political systems have been dealing with throughout history. Author of this text used a content analysis method and comparative method in the analysis of the political systems. The author analyzed socio-historical background of the Balkan and came to conclusion that it has given some original pointers during establishment of Balkanian democratic political systems.

In this text the author did not opt for elaboration of political systems of certain Balkanian states separately, but instead of it the author focused on underlining of basic problems that have been posing problems in the process of establishment and implementation of local political systems. In the first part of the text the author shortly analyzed political systems in general, and then focused on relations of the territory of the Balkan with establishment of its political systems.

Key Words: political system, citizen, political parties, political culture, Balkan, Serbia.

Abstract

The concept of the political system is a relatively new creation, but the study of political system is much older one, if we considering that what we now mean by the political system are previously called the political regime, the form of government... The political system as one of the subsystems of global society represents the whole of organized political activity, relationships, institutions and political culture.

Balkans is certainly a good example of ``ethnic cocktail`` area, the area where is intersecting curves of different civilizations. This leads to the main characteristics of Balkans: multi-nationality, multi-confessionality, multi-culturality. These characteristics combined with the turbulent past of the Balkan peoples and the interests of great world powers results that it reasonable for Balkans to say that represents the real ``powder keg``.

In this paper we are not analyzing individual political systems of Balkan states, but we are dealing with the analysis in order to discover the challenges that face political systems in the Balkans. At the beginning we are underlined that the modern should serve to realization of citizen's welfare.

Today political parties have an important place in political life in all developed societies. Political culture is an indispensable part of the political system. Especially having in mind the situation in the Balkans, as such, the political culture should be given a special attention.